

Οι μάχες στον Άγιο Σωζόμενο

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Ιστορία, Αρχαιολογία, Παλαιογραφία, Στρατιωτικά & Εθνικά θέματα



Στις 6 Φεβρουαρίου 1964, ομάδα δημοσίων υπαλλήλων και αγροτών, επιβαίνοντες περιπολικού του σταθμού της Χωροφυλακής, πήγαν για εργασία σε υδραντλία στον Άγιο Σωζόμενο, η οποία υδροδοτούσε με πόσιμο νερό την κοινότητα της Αθήνου. Ένοπλοι Τουρκοκύπριοι έστησαν ενέδρα σκοτώνοντας τον χωροφύλακα Ανδρέα Λουκά και τον αγροφύλακα Τάκη Μιχαήλ



Το χωριό Άγιος Σωζόμενος, μεταξύ Ποταμιάς και Γερίου, είναι εγκαταλελειμμένο και ερειπωμένο από το 1964 και μεγάλη έκτασή του εμπίπτει σήμερα στη Νεκρή Ζώνη. Μετά την έναρξη των «φασαριών», το βράδυ της 20ής προς την 21η Δεκεμβρίου 1963, στο μεικτό αυτό χωριό της επαρχίας Λευκωσίας θα σημειωθούν μερικές από τις πρώτες συγκρούσεις εκτός πρωτεύουσας, όπως αναφέρεται στον Τύπο της 23ης Δεκεμβρίου.

Στις αρχές Φεβρουαρίου, και μετά την κατάρρευση της «Πενταμερούς Διάσκεψης» στο Λονδίνο, αφού οι Τούρκοι ζητούσαν ανταλλαγή πληθυσμών και γης, ξεχωριστή αστυνομία και ομοσπονδιακή διχοτόμηση, αναζωπυρώθηκαν οι συγκρούσεις.

Η μάχη

Μετά την έναρξη των ταραχών, η αστυνομική συνοδεία υπαλλήλων των δημοσίων έργων και άλλων κρατικών υπηρεσιών, όπως της ΑΗΚ, της ΑΤΗΚ και της Υδατοπρομήθειας, ήταν τακτικό φαινόμενο, καθώς υπήρχε διάχυτος ο φόβος για απαγωγές ή δολοφονίες. Στις 6 Φεβρουαρίου 1964, ομάδα δημοσίων υπαλλήλων και αγροτών, επιβαίνοντες περιπολικού του σταθμού της Χωροφυλακής, πήγαν για

εργασία σε υδραντλία στον Άγιο Σωζόμενο, η οποία υδροδοτούσε με πόσιμο νερό την κοινότητα της Αθηνού. Ένοπλοι Τουρκοκύπριοι έστησαν ενέδρα σκοτώνοντας τον χωροφύλακα Ανδρέα Λουκά και τον αγροφύλακα Τάκη Μιχαήλ. Οι άλλοι εθελοντές ανταπέδωσαν τα πυρά και σύντομα ενισχύθηκαν από κατοίκους των γύρω χωριών.

Έγινε μάχη στο χωριό με αρκετές απώλειες. «Τούρκοι στασιαστές προκάλεσαν χθες νέαν αιματηρήν τραγωδίαν», ανέφεραν οι συντάκτες της «Χαραυγής» την επομένη, που συνέλεξαν πληροφορίες επί τόπου. Η «Μάχη», επίσης της επομένης, αναφέρει πως «οι τρομοκράται Τούρκοι εχρησιμοποίησαν γερμανικής κατασκευής όπλα, τα οποία πρώτην φοράν χρησιμοποιούν εν Κύπρω». Το αποτέλεσμα ήταν η άφιξη Βρετανών στρατιωτών με τεθωρακισμένα, ενώ βρετανικά ελικόπτερα υπερίπταντο της περιοχής. Οι Βρετανοί ανήκαν στη 16ην Ταξιαρχία Αλεξιπτωτιστών των Βάσεων, οι οποίοι με την έναρξη των εχθροπραξιών, και με τη σύμφωνο γνώμη της κυπριακής κυβέρνησης, λειτουργούσαν ως μια προσωρινή «Κοινή Δύναμη Ανακωχής». Αυτήν την «Joint Truce Force» θα αντικαταστήσει η UNFICYP, στην οποία και θα υπαχθεί στα τέλη Μαρτίου 1964. Μετέβησαν στην περιοχή με τον ίδιο τον διοικητή τους, Υποστράτηγο Peter Young, ο οποίος ήταν αυτός που χάραξε την πρωτο-διχοτομική «Πράσινη Γραμμή» στη Λευκωσία. Μετέπειτα, αφίχθησαν οπλισμένοι Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι μετέφεραν τους κατοίκους του Αγίου Σωζόμενου στην Λουρουτζίνα. Στον Τύπο της εποχής καταγράφονται νεκροί και τραυματίες Τουρκοκύπριοι μετά την αντεπίθεση στο χωριό. Η ανακοίνωση του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών της ίδιας ημέρας καταγράφει ότι «τα γυναικόπαιδα του χωρίου μετεφέρθησαν μακράν του χώρου της συγκρούσεως υπό των αστυνομικών δυνάμεων, πιστεύεται δε ότι ουδέν έπαθον».

Στη μάχη της επικοινωνίας της εποχής, οι Τουρκοκύπριοι ισχυρίζονταν ότι δεν επιτέθηκαν κατά του αστυνομικού οχήματος, και πως ήταν ελληνική πρόφαση με σκοπό τη «σφαγή» τους, «μεγαλυτέρα από των Χριστουγέννων». Βεβαίως, η δολοφονία στην υδραντλία των δύο Κυπρίων κατέδειξε τους ενόχους.

Μετακινήσεις πληθυσμών

Ο Άγιος Σωζόμενος είναι ένα από τα πολλά αμιγώς τουρκοκυπριακά ή μεικτά χωριά που έχουν όνομα Χριστιανών Αγίων. Αυτό, σύμφωνα με ερευνητές όπως ο Φαίδωνας Παπαδόπουλος, καταδεικνύει το χριστιανικό παρελθόν του μουσουλμανικού πληθυσμού τους. Το 1958 μετονομάστηκε σε «Araplık», δηλαδή «χώρος κριθαριού». Σύμφωνα με την απογραφή του 1960, είχε 172 Τούρκους και 25 Έλληνες κατοίκους.

Κατά την αποχώρησή τους, όπως γράφει ο «Φιλελεύθερος» (07/02/1964), «πλείστοι των στασιαστών εφονεύθησαν ή ετραυματίσθησαν, οι υπόλοιποι δε ήρχισαν διαφεύγοντες διά μέσου των λόφων πυρπολύνοντας αρκετάς τουρκικές οικίας διά να καταστρέψουν τα φυλάκιά των».

Ο Άγιος Σωζόμενος εκκενώθηκε και όλοι οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοί του μεταφέρθηκαν στη Λουρουτζίνα, στον εκεί θύλακα, στο πλαίσιο της δημογραφικής μηχανικής της TMT. Οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοί του έφυγαν προς Ποταμιά.

Από το 1964 στέκουν ερειπωμένα και άψυχα τα κτήρια στο χωριό. Πέρα από τις οικίες, βουβός στέκει και ο γοτθικός ναός του Αγίου Μάμαντος και το Δημοτικό Σχολείο. Αnéπαφη μένει η εκκλησία του Αγίου Σωζόμενου και σε ένα κατακόρυφο ύψωμα υπάρχει το ερημητήριο του μεγάλου Κύπριου Αγίου της Ορθοδοξίας.

«Οφθαλμόν αντί οφθαλμού»

Τα γεγονότα στον Άγιο Σωζόμενο συμβολίζουν το σκοτεινό «μία σου και μία μου», ή αγγλιστί «tit-for-tat», μια σκοτεινή, εκδικητική συμπεριφορά που αναδύθηκε μέσα από τις ανεξέλεγκτες καταστάσεις που δημιουργήθηκαν εσκεμμένως, ως αποτέλεσμα της προσπάθειας της τουρκοκυπριακής ηγεσίας και της TMT να επιβάλουν διά τη βίας της διχοτόμηση.

Καθώς τα επεισόδια στον Άγιο Σωζόμενο εντάσσονταν στο «γενικόν σχέδιον των Τούρκων προς δημιουργίαν ταραχών», η κυπριακή ηγεσία προειδοποίησε πως αψυχολόγητες ενέργειες και πράξεις αντεκδίκησης ρίχνουν νερό στον μύλο της τουρκικής στοχοθεσίας. Χαρακτηριστικές οι δηλώσεις του Λέλλου Δημητριάδη, όπως καταγράφονται από τη «Μάχη» της 9ης Φεβρουαρίου. Ως «εκπρόσωπος του Ελληνικού Κυπριακού λαού εις την Μεικτήν Επιτροπήν Επαφής», ο Δημητριάδης «επέσυρε σήμερον την προσοχήν των μελών αυτής, εις τα επεισόδια ταύτα και υπέδειξε τον υποκρυπτόμενον σκοπόν των Τούρκων». Όπως είπε, «ούτοι προσπαθούν διά συνεχούς προκλήσεως, της δημιουργίας επεισοδίων, ενεδρών και απαγωγής Ελλήνων ως ομήρων να εμπλέξουν τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν εις ένοπλον σύγκρουσιν μετ' αυτών, διά να παρουσιασθούν ότι δήθεν κινδυνεύουν από τους Έλληνες και δεν είναι ασφαλείς».

Ο Έλληνας εκπρόσωπος συνέχισε: «Καθήκον των Ελλήνων και παντός κατοίκου της Κύπρου, ο οποίος αγαπά και ενδιαφέρεται για τον τόπον του, είναι η επίδειξις ψυχραιμίας και αυτοσυγκρατήσεως. Τούτο είναι η μεγίστη υπηρεσία που δύναται να προσφέρει κάθε Έλλην εις την πατρίδα του την στιγμήν αυτήν που τα σχέδια των Τούρκων είναι ολοφάνερα. Να γίνη πίστις εις όλους ότι δεν πρέπει να παρασύρωνται από την δικαίαν των αγανάκτησιν διά την προκλητικότητα των

Τούρκων οπλοφόρων και να μην τους υποβοηθούν εις τα σχέδιά των. Οι Έλληνες της Κύπρου παραμένοντες σταθεροί υπηρετούν την Κύπρον ως ακέραιον και ενιαίον σύνολον».

Οι πεσόντες

Στα γεγονότα του Αγίου Σωζόμενου έπεσαν οι αστυνομικοί και οι χωροφύλακες Χαράλαμπος Βαρνάβα από τη Λακατάμεια, Ανδρέας Λουκά από την Αναρίτα, Τάσος Κωνσταντίνου από την Αναφωτία, ο αγροφύλακας Τάκης Μιχαήλ από το διπλανό Πυρόι και ο μαθητής της Επαγγελματικής Σχολής Λευκωσίας, Δημήτρης Χάματσος, μόλις 17 ετών, από το Δάλι. Ο τελευταίος προσέτρεξε στη μάχη, αφήνοντας τις εξετάσεις μαθηματικών που είχε. Στη μάχη έτρεξε να μεταφέρει Λοχία της Αστυνομίας που είχε τραυματιστεί σε ασφαλές μέρος, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ο ίδιος.

Σημαντικές πληροφορίες αντλούμε από τις πληροφορίες που μας απέστειλε ο Αστυνόμος Β' Ανδρέας Αγγελίδης, αδελφότεκνος του ήρωα Ανδρέα Χριστοφίδη. Ο Ανδρέας Χριστοφίδης, από το χωριό Πάνω Αμιάντος, είχε ενταχθεί στην ΕΟΚΑ σε ηλικία 16 χρονών με το ψευδώνυμο «Ατρόμητος» και συμμετείχε στον ενωτικό-εθνικοαπελευθερωτικό ξεσηκωμό του Κυπριακού Ελληνισμού. Με το τέλος του αγώνα και την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας πυκνώνει τις τάξεις της Αστυνομίας Κύπρου. Κατετάγη ως Αστυφύλακας 1641 στις 23 Μαΐου 1961 και υπηρέτησε σε διάφορα Τμήματα και Υπηρεσίες. Την επιλογή του να ενταχθεί στην Αστυνομία ακολούθησαν πολλοί άλλοι αγωνιστές της ΕΟΚΑ, αφού ήταν φυσικό επακόλουθο να στελεχώσουν αυτοί τις δομές του νέου Κράτους, μιας και ήταν αποτέλεσμα της δικής τους επανάστασης. Το ίδιο ισχύει και για όσους εντάχθηκαν και σε άλλα Σώματα Ασφαλείας, καθώς και στον Κυπριακό Στρατό. Φυσικά, και καθώς ήταν δικοινοτικές οι δομές του καινούργιου κράτους, από τουρκοκυπριακής πλευράς στην Αστυνομία, τη Χωροφυλακή και τον Στρατό εντάχθηκαν στελέχη της ΤΜΤ.

Από τους άλλους τρεις αστυνομικούς, ο Χαράλαμπος Βαρνάβα ήταν ήδη αστυνομικός από τον Φεβρουάριο του 1945 και παρέμεινε στην Αστυνομία στη νέα πολιτειακή κατάσταση πραγμάτων. Το ίδιο και ο Ανδρέας Λουκά, από την Αναρίτα, ο οποίος κατετάγη στη Χωροφυλακή τον Απρίλιο του 1958. Στις μάχες τραυματίστηκαν περί των 15-20 Κυπρίων Ελλήνων.

Τα φέρετρα των πεσόντων παραδόθηκαν «καλυμμένα με Ελληνικάς σημαίας» και «εις όλα τας κηδείας παρέστησαν αντιπροσωπείαι της Ενώσεως Αγωνιστών, της Κυπριακής Αστυνομίας, του Κυπριακού Στρατού και των σωματείων και άλλων οργανώσεων των γειτονικών χωριών». Τον ήρωα μαθητή αποχαιρέτησαν διά

τιμητικών βολών αστυνομικοί και στρατιωτικοί.

Το γεγονός πως έχουμε τέσσερεις αστυνομικούς, έναν αγροφύλακα και έναν μαθητή εθελοντή στην ίδια μάχη, καταδεικνύει και το χαώδες της κατάστασης, όπου οι Κύπριοι προσπαθούσαν να αμυνθούν με όλα τα διαθέσιμα μέσα και η προσπάθεια ήταν συλλογική και υπερέβαινε τον αυστηρό διαχωρισμό μεταξύ των διαφόρων κρατικών Σωμάτων και Υπηρεσιών.

Η επιστολή του Αρχηγού Αστυνομίας

Σε συγκινητική επιστολή του στις 8 Φεβρουαρίου 1964 προς τον πατέρα του Αστυφύλακα Ανδρέα Χριστοφίδη, Νικόλα, ο πρώτος Αρχηγός Αστυνομίας, Χαράλαμπος Χασάπης, έγραφε: «Μετά βαθυτάτης θλίψεως σας αναγγέλλομεν τον θάνατον του υιού σας Αστυνομικού Ανδρέα, όστις επεσυνέβη κατά την διάρκειαν της μάχης της 6.2.1964 παρά το χωρίον Άγιος Σωζόμενος, μεταξύ των Δυνάμεων του Κράτους και των Τούρκων στασιαστών. Ο υιός σας έπεσεν μαχόμενος ηρωϊκώς εν τη εκτελέσει των καθηκόντων του, αγωνιζόμενος και υπεραμυνόμενος του ιδεώδους της ελευθερίας και της ακεραιότητος της Ελληνικής ημών Πατρίδος, επιδείξας απαράμιλλον ηρωϊσμόν και αυτοθυσίαν.

Την στιγμήν ταύτην της υπερτάτης θλίψεως, επί τη απωλεία του προσφιλούς υμών υιού δεν αποκρύπτομεν εν τούτοις τα αισθήματα της υπερηφανείας, τα οποία διακατέχουσι ημάς διά την γενναίαν προσήλωσιν εις το καθήκον και τον ηρωϊσμόν τον οποίον επέδειξεν ο υιός σας κατά την εκτέλεσιν του καθήκοντός του.

»Εκ μέρους των Αξιωματικών, Υπαξιωματικών και ανδρών της Αστυνομίας ως και εκ μέρους εμού του ιδίου, δεχθήτε τα ειλικρινή ημών συλλυπητήρια και την αμέριστον ημών συμπαράστασιν».

Ανορθόδοξος Πόλεμος

Το παράδειγμα του Αγίου Σωζόμενου ήταν ένα από τα πολλά που σκιαγραφούν την αλήθεια της τότε κατάστασης. Η Κύπρος είχε να αντιμετωπίσει μian απειλή, η φύση της οποίας ήταν τέτοια που δεν ενέπιπτε αυστηρά ούτε στην κατηγορία της δημόσιας τάξης, ούτε της εθνικής ασφάλειας, αλλά βρισκόταν και στα δύο ταυτόχρονα. Η νόμιμη κυβέρνηση είχε να αντιμετωπίσει έναν εχθρό, ο οποίος μετερχόταν μεθόδων οι οποίες ήταν εγκληματικής φύσεως, όπως η εισαγωγή οπλισμού, με σκοπό την τρομοκρατία. Και νοουμένου ότι πίσω από την TMT βρισκόταν η Τουρκία, με τις μυστικές της υπηρεσίες και τα ειδικά κλιμάκια ανορθόδοξου πολέμου του στρατού, τότε η απειλή ξέφευγε από τα όρια της διασάλευσης της κοινωνικής ειρήνης. Έτσι, η Αστυνομία και η Χωροφυλακή είχαν να αντιμετωπίσουν εγκληματικές ενέργειες, οι οποίες αποτελούσαν μόνον τις

άκρες νημάτων που οδηγούσαν στο μεγάλο στρατηγικό σχέδιο για διχοτόμηση της Κύπρου.

Όπως τελείωσε και τον επιμνημόσυνο λόγο του, ο Αστυνόμος Αγγελίδης: «Η μνήμη τους, όμως, θα διαρκεί για πάντα ως μια φωνή της συλλογικής μας συνείδησης, ως φωνή εγρήγορσης στο υποσυνείδητο του καθενός μας, να εκπληρώσουμε το χρέος μας προς αυτούς και την πατρίδα».

*Αστυνομικές Σπουδές, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πηγή: simerini.sigmalive.com